

ІВАН ФРАНКО.

НОВІ ПОЛЬСЬКІ
CYRILLO-METHODIANA.

*(Відбитка з „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“
том LXVI).*

У ЛЬВОВІ 1905.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

01162061 (H)

2012

B. 3293

ІВАН ФРАНКО.

НОВІ ПОЛЬСЬКІ
CYRILLO-METHODIANA.

(Відбитка з „Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“
том LXVI).

У ЛЬВОВІ 1905.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

10

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И 37 016

И. 26510

Alexander Brückner, *Mystifikationen I. Die Wahrheit über die „Slavenapostel“ und ihr Wirken.* (Beilage zu Allgemeinen Zeitung 1903, 22—23 липня, ст. 145—149, 164—169).

— Cyryli Metody (Przegląd Polski, 1903, IX, ст. 427—474).

— Legendy o Cyrylu i Metodym wobec prawdy dziejowej. Szkic z dziejów chrześcijaństwa u Słowian. (Roczniki Towarzystwa nauk Poznańskiego, 1904, стор. 1—49).

В р. 1777 зчинив ся в літературнім, а спеціально в теологічнім світі Німеччини великий розрух. Великий поет і критик Готгольд Ефраїм Лессінг, недавно іменованій бібліотекарем при великій князівській бібліотеці в Вольфенбїттелі, опублікував у виданю (Beiträge) тоїж бібліотеки ніби то з її рукописних скарбів ряд уривків із більшого твору якогось невідомого автора, який з нечуваною доси в Німеччині відвагою і силою аргументів не лиш опрокидав віру в можливість якоїсь спільної для всіх людей божої обяви, не лише віру в божеський характер біблійних книг старого й нового завіта, але цитатами з євангелій силкував ся доказати, що Ісус був ні більше ні меньше, як претендент до жидівського престола, що мав наскрізь політичний плян: користаючи з загальної віри в близький прихід Месії, при помочи своїх учеників і єрусалимського народа оголосити себе царем юдейським, але сей плян через невміле веденє розбив ся, а Ісусова смерть на хресті була тільки натуральним його епільоґом. Тільки геть пізнійше — на думку безіменного

автора уривків — ся його передчасна смерть викликала серед його учеників реакцію і змусила їх видумати концепцію про иньше, спірітуальне Ісусове царство „не от міра сего“.

Ті уривки викликали страшенну бурю. Аргументи автора були такі влучні, він говорив так просто, без конвенціональних поклонів перед святощами і в такою „чортівською силою“, що оборонці протестантської і католицької ортодоксії дружно накинули ся на нього й на Лессінґа, замість контр-аргументів пустили в діло звичайне оружє слабих духом — лайку, інсинуації та поклики до поліції та до цензури, щоб не пускала таких писавь. Не мовчав і Лессінґ, і його критична кампанія против Геце збогатила німецьку літературу незрівнаними взірцями polemічного стилю, а для всього дальшого розвою критичної думки в Німеччині була провідною звзодю. Інтересно, що й Лессінґ уважав аргументи „фрагментиста“ незбитими, а з його аргументації бачив лиш один вихід — посвятити букву св. Письма, щоб на перший плян висунути духа християнської релігії. Та се не так легко було зробити, бож ся буква, сеж основа не так може духа, але конкретного тіла християнства — догми, етики, церковної організації, то й не диво, що студії над тою буквою пішли далі, що слідом за вольфенбїттельським фрагментистом пішов Д. Фр. Штраус, який виказав на кождім кроці суперечности евангельських оповідань і признав їх зміст — мітами. Розуміть ся, сим доведено критику до глухої стїни, від якої треба було вернути ся, і поворот доконав ся до аналізи жерел традиції, до роздивлення вельми (як оказало ся потім) заплутаного питання, як, серед яких обставин, де й коли повстали наші еванґелія і иньші книги нового заповіта. Нові дослідї ведені в тім, уже не філософічним, не догматичним, а чисто історично-літературним напрямі довели до несподіваних результатів, до розріжнення цілого ряду первісних жерел, із яких черпали пізнійші еванґелисти, до розізнаня ріжних поглядів і доктрин, що лежали в основі тих жерел, і до виясненя таким робом ріжних недорічностей та суперечностей у наших текстах без допусканя якихось навмисних фальшовань їх пізнійших редакторів. На сьому й стоїть сучасна наука.

Щось подібне до сего історичного епізоду з вольфенбїттельськими фрагментами трапило ся — *si licet parva componere magnis* — 1903 р. в маленькій поки що громадї славїстів при опублікованю першої статї проф. Брікнера в додатку до монахівської „Allgemeine Zeitung“. Написана незвичайно живо і різко, як то кажуть, з темпераментом, при тім, як звичайно у сього вченого, без цитатів і докладних відсилачів, ся праця різала вухо славїстів (навіть не-Славян) своїми незвичайно острими осудами киненими на особи, діяльність і всю історичну ролю тих мужів, у яких славянський свїт привик доси бачити не лише святых, але та-

кож зачиначів і батьків славянської освіти, славянського самопізнання. Обставина, що власне в ту пору часть південних Славян добивала ся в Римі потвердження права відправляти католицьке богослуженє славянською мовою, і що проф. Брікнер власне в тій славянській церковній мові бачив велике нещастє славянського сходу, причину його відчуженя від західної цивілізації, — ся обставина надавала голосови проф. Брікнера забарвленє тенденційности; виглядало так, немов противникам славянської мови в церкві і славянського обряду славянській авторитетний учений дає в руку оруже против тих південно-західніх Славян. При тім же проф. Брікнер кинув ся з незвичайним жаром популяризувати свої відкритя, особливо серед польської суспільности в Галичині: виголошував відчити, друкував ряд фелетонів у найпочитнійшій газеті „Słowo Polskie“, далі статю в політично-науковім місячнику „Przegląd Polski“ в Кракові, і тим — певно мимо своєї волі — викликав вражінє, що справа обертаєть ся не коло чисто наукових питань, що тут наука висуває якесь політичне жало, що зводить ся з кимось якісь рахунки, виливаєть ся те, що накіпїло на серці по за чисто теоретичними виводами та спостереженнями. Тепер проф. Брікнер у остатній із цитованих у титулі статей, що має бути його остатнім словом у тій справі, запевняє: „że kierował mną tylko wzgląd na prawdę, z atłumianą dotąd systematycznie; że nie powodowała mną żadna animozya, nienawiść czy wzgarda, — nie potrzebuję zapewniać“ (стор. 48). На жаль, саміж ті слова проф. Брікнера, а власне фраза надрукована мною розбитим письмом, подає в підозрінє ширість того запевненя. Отже проф. Брікнер відкрив правду, яку доси систематично, отже свідомо затаювали а навіть затлумлювали! Хто затлумлював? Очевидно ті, що писали про Константина і Методія. Отже не лише православні такі як Горський, Лавровський, Воронов, Голубінський, а й католики як Добровський, Рачкі, Міклошіч, Гінцель та Дімлер, Ягіч, та Ляпотр та протестанти як Гец та Гаук! Я думаю, що кинути таке підозрінє і до того зовсім голословно (бож прикладу умисного затаюваня правди проф. Брікнер не навів ніде ані одного), се не то що не лицює поважному вченому, але власне зраджує в його душі якусь нехїть, якесь упередженє до тих його попередників. Або й сам титул першої праці проф. Брікнера: *Mystifikationen!* Адже се значить: дуренє, туманенє. Отже вже самим титулом зроблено комусь закид злої волі. І зроблено його, як виходить із тексту праці, вже не лише вченим XIX в., але й самому Методію. Він був перший злочинець, він умисно фальшував запські листи, під його впливом була написана (може навіть ним самим) брехлива легенда про його брата Константина, він усе своє жите грав дволичну ролю і супроти Риму і супроти Константинополя, всіх зраджував, усіх ненавидїв і вмер з проклятем на устах. І на все те замісь доказів —

догади, комбінації, оперті на зазедбаню правил історичної перспективи та критики жерел.

Ніхто не може відмовити проф. Брікнерови великої бистроумности, великого читання та блискучого дару комбінаційного. Та на жаль, сі прикмети, хоч як потрібні для історика, самі ще не вистарчають на те, щоб здобуткам історичного пошукування запевнити тривкість та бездоганність. Усюди, а особливо там, де, як у нашім випадку, дослідник не вносить нових матеріялів, але силкуєть ся із старих і відомих вичитати те, чого доси не вичитували з них иньші, результат залежить у першій лінії від методи, якою його осягнено. Тільки та метода, що найбільше відповідає вимогам обережности, найменше грішить апіорністю та суб'єктивним забарвленем автора, дає запоруку тривкості та наукової вартості осягнених ним здобутків.

Ніде правди діти, перша, по німецьки друкована праця проф. Брікнера не лишала ані тіни сумніву про те, що се праця тенденційна, подітована апіорним осудом, уґрунтованим не на наукових висновках, а на особистих симпатіях та антипатіях автора. В самім вступі автор доторкнув ся до великої распри в славянськім світі між прихильниками сходу й заходу, до немилости або й ненависти, з якою т. зв. славянофіли дивлять ся „на західніх Славян, а особливо Поляків за їх „striktes Ausharren bei Rom und der lateinischen Liturgie“, за їх „schroffes Ablehnen jeglicher slavischer Velleitäten“; проф. Брікнер не завагав ся власне в тім добачити жерело ненависти до всіх — навіть більше ніж усіх, бо 20 мільонів! — Поляків. І щоб показати, що й Поляки потраплять своїм ненавидникам відплачувати „рієкнем за nadobne“, він тут же називає всіх Славян, що прийняли славянську літургію, „knotenliebende Analphabeten“, а духову спадщину солунських братів, церковні й иньші книги перекладені з грецького — „kläglichste Uebersetzungen recht miserabler Schriften“. На його думку кирилометодіянство було „der Abschluss, die Isolierung von Europa, Kultur und Bildung“; славянська літургія „hat an der Verbauerung und knechtlichen Unterwürfigkeit der Geistlichkeit, an der immensen Verdummung ganzen Völker einen Weltrekord schaffen geholfen“. Все те суб'єктивні погляди, можливі в устах публіциста, але дивні в устах ученого історика, який не може ані одного з них у такій формі підписати без дуже поважних застережень.

І от як ілюстрація до тих поглядів, немов спеціфікація їх на однім яркім прикладі, являєть ся розвідка про Константина й Методія, великих — не апостолів, не просьвітителів, а містіфікаторів Славянщини. Відповідно до сього апіорного погляду — так могло здавати ся кождому, хто читав перші статі проф. Брікнера (німецьку і її популяриза-

цію в *Slowie Polskiem*)—автор спрепарував собі методу досліду і поклав для неї мету. Мета була — вчитати з тексту жерел їх інтенції, те що їх автори хотіли сказати, а ще більше те, що хотіли промовчати. Метода полягала на апріорнім розуміню жерел. Чотири легенди (дві тзв. панонські, італійська і грецьке житіє Кліма болгарського) на думку проф. Брікнера „sind von einem gemeinsamen Geiste getragen, sind nur eine hagiographische Apologie des Thun und Treibens der Brüder; die drei ersten ruhen zudem auf einer gemeinsamen Information, sie stammen nämlich alle von Method her, der auf Kosten der Wahrheit, zur Wahrung seines Standpunktes den Verlauf der Ereignisse fälschte, vieles Erdichtete einschob — nach dem Grundsatz, dass der Zweck die Mittel heilige“ (Beilage, стор. 146).

Остро сказано — і безпідставно. Бо коли хто думає, що погляди висловлені тут проф. Брікнером на вдачу жерел стали аксіомою в науці, мають за собою якісь поважні аргументи, або що проф. Брікнер сам знайшов і подав такі аргументи, то дуже помиляється. Правда, різні вчені нераз висловлювали думку, що тзв. панонські легенди були написані під свіжим впливом життя й діяльності обох братів, але про те, щоб хтось міг так категорично доказати *Методієве* авторство, не було ані мови. Навпаки, що до тзв. італійської легенди знаємо тепер зовсім напевно, що вона не була твором одного чоловіка, але досить механічною компіляцією з різних жерел зовсім незалежних від впливу *Методія*. Знаючи вже хоч би се одно, і присуджуючи про те італійську легенду посередньому авторству *Методія* (*legendę łacińską, tak zwaną włoską, spisano z ust czy z inicjatywy samego Metodyusza przed jego powtórnyim w mieście wiecznem pobytom* — каже проф. Бр. *Przegląd Polski* ст. 430 — розуміється, не подаючи знов на се ніякого доказу), автор робить дуже велику методичну помилку, бо ж пізніше з того, що сказано і що ніби навмисно промовчано в тій легенді, він робить дуже тяжкі закиди й докори *Методієви*.

Взагалі треба сказати, що з тими жерелами поводить ся проф. Брікнер не менше свобідно, як і з поданими в них фактами. Житіє *Методія* він уважає пізнішим від житія *Константина* (Beil. 146) і се дає йому можливість признати *Ж. Конст.* твором самого *Методія*, хоча й *Ж. Мет.* писане буцімто відповідно до його інструкцій (пор. *Przegl. Polski* 442) та «включенем до нього листів сфальшованих самим *Методієм* (Prz. P. 432); зрештою й *Константин* не виходить сухо з того фальшивництва у всім — „sfabrykował takie brzmienie orędzia morawskiego“ (Prz. P. 434). Одиною фактичною підставою до критики тексту листів стає лист папи *Івана VIII*, що послужив взірцем для сфальшованого листу папи *Адріана II*, включеного в *Ж. М.*; се вже було піднесено давній-

ше, головню Гецом; критика проф. Брікнера по за сим обмежаєть ся на голословні докори в фальшивництві та фабрикації та на крепкі слова в роді *lügenhafte Legenden* (Beil. 149), *prahlerische Legenden* (Beil. 64), *legendy kłamią umyślnie* (Przegl. P. 437) і т. и. Справи авторства, редакцій, можливих пізніших вставок і поправок автор не доторкаєть ся зовсім. Тай по що, коли на його думку все се — діло *Методія!*

Та не вважаючи на сей загальний острій суд про легенди, проф. Брікнер без застережень приймає на віру ті їх деталі, що вкладають ся добре в його апіорні погляди. Він не має ані слівця сумніву при оповіданю про побут Константина в Корсуні, про його знахідку „руської Псалтири“, яку він без ваганя називає готською; коли йому треба ствердити, що *Методій* при кінці життя любував ся в киданю клятви, то тоді й грецька легенда про *Клима* робить ся віригідним свідощтвом (Prz. P. 457). Де легенди подають суперечні деталі, там проф. Брікнер, не згадуючи про ту суперечність (бо вона суперечить його поглядови про однодільність і пляновість композиції всіх трьох легенд) вибирає лише той текст, який для нього відповідний, а промовчує иньші. І так про моравську місію оповідає *Ж. М.*, що моравські послы жадали від грецького цїсаря „такъ мѣжь, иже ны исправитъ вѣсакѣ правдѣ“; подібно каже *Итальяська* легенда: *rogare se, ut talem hominem ad partes illas dirigas, qui pleniter fidem et ordinem divinae legis et viam veritatis populo illi ostendere valeat*; одно тільки *Ж. К.* каже: „то послыли ны, владыко, єпискоупа и учителя такого“; отже проф. Бр. ігноруючи два перші тексти всідає на згаданого в *Ж. К.* „єпискуна“ і снує на тій підставі догади про політичні пляни *Ростислава*, хоч зараз же й опрокидає їх своїм дальшим здогадом, що правдоподібно не лише текст сеї місії, але й сам факт її був вигадкою *Константина* (Prz. P. 443; Roczn. 22).

Редукуючи число жерел проф. Брікнер упростив собі значно роботу. Дуже то мудро він дійшов, що *Константин* і *Методій* були ошуканці, денунціанти, фальшивники та амбітні спекулянти на славянську глупоту і римську простодушність; але як же се такий зовсім не наївний чоловік, як *Анастай* Бібліотекар, у листі до *Кароля Лисого* з р. 875 називає *Константина* *vir magnus et apostolicae vitae praeceptor*, а в иньшій місці, також незалежнім від диктату *Методія*, де підкреслює приязнь *Константина* з *Фотієм*, називає його про те *vir magnae sanctitatis*? Як же се папа *Іван VIII* у своїх листах називає *Методія* не лише „*frater noster*“, але пише до нього: *Pro qua scilicet tanta fide ac devotione tua et populi tui apostolatus nostri ulnis extensis te quasi unicum filium amore ingenti amplectimur*“. Аби який

був хиткий папа, а до чоловіка підозреного за єресь, без поважних причин так не буде писати. Мусіло особисте поведене і характер Methodia робити сильне вражіне на сучасних. Тай які могли б бути мотиви, задля яких солунські брати, а особливо Methodii, так систематично дурили сучасних, кривили душею на всі боки та в додатку ще так майстерно фальшували писемні пам'ятки про себе аж на трьох языках? Проф. Брікнер доказує (своєю методою), що оба вони ненавиділи Рим, що Methodii перед смертю в душі порвав уже з Римом усі звязки і хилив ся знов до Константинополя, — та в таких разі подвійно незрозуміла тенденція всіх трьох легенд, які ніби то силкують ся представити обох братів вірними Римови.

Те, що висше названо браком історичної перспективи в працях проф. Брікнера, розумію так, що він теперішні погляди переносить без вагачя в минуле. Рим IX віку у нього такий сам, як нивішній з його окаменілою догматикою і з його непохитним Non possumus; Византия IX в., се видовище „wszelkich zbrodni i szalów, uciech i widowisk, postrachów i groz, walk i zrad, rozpusty i nikczemności“ (Prz. Pol. 429), як колиб тодішній Рим з його ангіпапами, вириванем очий у церквах та виконуванем суду над трупом папи витягненим із гробу був чимось о много красшим. Греки IX в., се у нього ті самі горді, фанатичні фанаріоти, нетолерантні до славянської мови, якими зробило їх пізнійше турецьке правліне. Між Римом і Константинополем уже в половині IX в. віває та велика релігійна і духова прірва, яку автор відчуває в наших днях прим. між Польщею і Росією; схід і захід IX в., се так само як у початку XX в. повні контрасти в тім душі, що схід — то темнота, забобон, брехливість та зрада, а захід — то просвіта, поступ і чиста правовірність. Розуміть ся, що стоячи на таких основних поглядах не тяжко дійти простими дедукціями до таких висновків про солунських братів, до яких дійшов проф. Брікнер.

„Przedstawiłem argumenty — говорить у закінченю своєї остатньої праці наш автор (Rocz. 48), — komu one nie w smak, niech mylność ich dowiedzie; samemi „rugatielstwami“ sprawa obronić się nie da“. Отже на жаль у проф. Брікнера далеко більше „ругательств“ і кренких словець, ніж дійсних аргументів. Що ж до тих аргументів, то більша часть їх — суб'єктивні погляди автора, прибрані в категоричну форму історичних фактів, а тільки мала частина може справді видержати пробу історичної критики.

Візьмімо для прикладу один такий „аргумент“ проф. Брікнера. На його думку „Cyryl nie zastosował się niczem do narzecza morawskiego, rażąco odmiennego od gwary soluńskiej“ (Prz. P. 444); „musiało razić Morawian, że słyszeli owe w ich uszach nieforemne noszti zamiast

ноcy, żęждę zamiast żedzy (žadzy) i t. p., że dziwili się, co to za ośobliwsza słowiańszczyzna, lecz i na to miały legendy odpowiedź gotową: nie Morawianie, lecz bracia soluńscy tylko mówią czysto po słowiańsku — a dowód? sam cesarz grecki wyraźnie tę czystość poświadczyl: „Solunianie wszyscy czysto po słowiańsku mówią“ — twierdzi niby cesarz w legendzie, lecz Solunianie byli Grecy i nigdy po słowiańsku nie umieli ani wtedy ani dzisiaj, a żaden cesarz grecki nigdy o mowę słowiańską się nie troszczył“ (Rocz. 17—18). Отже то Методій „niezadowolonym Morawianom przedstawiał świadectwo cesarza greckiego (co za znawcy! ślepy o kolorach sądził!), że gwara soluńska, to sama „nastojaszczaja“ słowiańska, a wszystkie inne to „driań“ (Prz. P. 444—445). I знов запитаємо: які на се докази? Адже слова про те, що Солуняни чисто по славянськи говорять, містять ся в житію Методія, огже були записані туди певно по смерті Методія, значить, у пору, коли Моравян не треба вже було приєднувати для солунського діалекту в церковних книгах. Аджеж се ще велике питанє, чи грецький цісар був для Моравян таким авторитетом, щоб браті потребували аж фальшувати його слова, аби покликувати ся на них. Адже грецький цісар Михайло, чи сам розумів чи не розумів по славянськи, а все таки мав при своїм дворі людей, що розуміли ту мову і говорили нею — от хоч би обох солунських братів, і міг по звичайній людській слабости говорити заключаючи з части на цілість (ся льогічна слабість трафляєть ся й сучасним великим ученим, навіть проф. Брікнеру!), що всі Солуняни вміють добре по славянськи. А нарешті се ще велике питанє, чи той солунський діалект був такий обридливий, чужий і нечуваний Моравянам IX в, як ученому славістови XX в. Адже недалеко устя їх рідної Морави, над Дунаєм і на схід від них сиділи тоді славянські племена, що потім потонули в мадярській потоці, але лишили нам памятки своєї мови в мадярській мові, і між ними як на злість проф. Брікнеру знаходимо і Пешт (пещь = піч) і среча (стріча = щастє, мадярське szerencse), і навіть Унг (жгъ = юг, південь), отже і „nieforemne“ шт зам. моравського ц, і носівки.

Ще один аргумент. Не могли Моравяни в р. 863 просити з Константинополя вчителів, бо там „przecież nauki słowiańskiej tak samo nie było, jak i w Rzymie“; натомісь „misjonarze niemieccy używali języka słowiańskiego, stworzyli nawet ową nomenklaturę i terminologię, którą i Cyryl później przyjął, owe terminy cerkwi, postu, mszy, kmotra, papieża, mnicha i t. d. (Prz. Pol. 434—5). Категорично і бездоказно. Ми знаємо, що ще в VI в. в византийських військах служили Славяни і дослугували ся висших військових ступнів; були певно Славяни і в цивільній службі і добивали ся певної оśвітці,

— значить, можливість знайти там Славян-учителів не була зовсім так рішучо виключена, як би се виходило зі слів проф. Брікнера. Зрештою факт, той смертельний ворог усяких комбінацій і неможливостей, показав, що навіть між родовитими Греками знайшли ся такі вчителі. А що до німецьких місіонарів, то слід би було проф. Брікнеру подати якийсь факт ог хоч би для зрівноваження того, що знаємо про сьв. Брунона, який навчав через товмача. Присуджувати німецьким місіонарам витворене згаданих моравських термінів на мою думку нема ніякої підстави; сї терміни витворили самі Славяни, вихапуючи з латинських та німецьких промов місіонарів слова найчастійше вживані, назви річій, з якими кожному вірному приходило ся найчастійше мати діло. Щоб німецький язик і німецьке піднебіне утворили такі звукові комбінації, як церьковь, мьша, папезь, комканіє, се так само неможливе, як сказати, що німецькі урядники утворили тодіж для Славян головні адміністраційні терміни в роді цѣсарь, цѣсарьствіє, краль, балы і т. и. Се були витвори нового культурного життя, серед якого опанили ся охрещені Славяни, результати їх асіміляції нових культурних елементів, а таких результатів не могли для Славян сфабрикувати чужинці.

Історик читаючи сьмілі та резолютні вислови проф. Брікнера про солунських братів і славянський обряд, хоч може де-де й буде спонуканий до власних дальших пошукувань, та все таки пожалкує на вченого берлінського професора, що поквалив ся всюди дати ясну і категоричну відповідь, готову, хоч би з фантазії викомбінувану пілість замість скромного, але в науці більше вартного *non liquet*.

Karol Potkański, Konstantyn i Methodysz, Краків, 1905, стор. 146.

Що гіперкритичних, декуди аж надто суб'єктивно забарвлених, та взагалі з історичного погляду невірних нападах проф. Брікнера — можна сказати — особисто на славянських первочителів Константина і Methodія отсе праця історика, що держить ся поважного тону, оцінює совісно всякі *pro* і *contra*, розважає кожду справу зі становища даного часу і місця і силкуєть ся з хаосу полемічних уваг та контроверсій вибрати тільки те, що можна вважати позитивним, провіреним, опертим на жерелах. Стиль д. Потканьского майже всюди епічний; усю прелімінарну працю з компонованем і провірюванем жерельних звісток він лишає на боці, не дає й огляду жерел, не аргументує богато, чому якийсь факт представив так а не инакше, і тільки декуди (прим. нота на стор. 9) виринає легенька полеміка з гіперкритицизмом проф. Брікнера. Праця, особливо в другій своїй часті, поставлена на широкім історичнім тлі, робить вражінє солідної монографії. На жаль, при близшім викненю в її

тканину те вражінє девчому слабне; видно неповне опанованє і перетравленє жерел, надто автор не завдав собі праці визискати всі доступні нам жерела, не всюди ясно уявляє собі взаємну залежність жерел одних від других, не підозріває або обминає суперечности в жерелах і занадто часто, особливо в першій половині праці, штукує фактичне оповіданє досить плиткими міркуваннями „от простаго разума“ в роді: „żaden człowiek nie może być niezależnym od społeczeństwa, wśród którego żyć mu дано“ (стр. 8), або „udział i wpływ zewnętrznych wypadków w życiu każdego człowieka nie jest łatwym do oznaczenia, szczególnie tam, gdzie wciąż brakuje nam pewniejszych danych, za którymi napróżno się oglądamy“ (стр. 14). Замість пускати ся на таку дешеву Bauernphilosophie історик звичайно таки шукає тих фактів, а маючи їх під рукою вже дає собі якоесь раду з означенєм їх впливу на житє даної людини.

Що до жерел, якими користуєть ся д. Потканський, то крім новіших праць Дімлера, Гаука, Фрідріха, Геца, Дішена, Ягіча та Брікнера (иньших славянських, а особливо російських він ніде не згадує) він цитує головнє панонські житія, т. зв. італоську легенду та недавно віднайдений лист Анастазія Бібліотекаря до Гаудерика Веллетрійського. Поминено славянське „Слово на пренесеніє мощей Климента“, поминено обі Похвали: Кирилу і Кирилу та Методію, поминено писаня Клима Велицкого та грецький його житєпис, поминено нарешті важну для християнізації Панонії статью De conversione Bagoariorum et Carantanorum. Що до тзв. панонських житій, то автор вправді признає що до історичної стійности висість житію Методія (стр. 9), яке оправдуєть ся ново відшуканими документальними даними, але про композицію обох житій і розмірну віродостойність житія Константина має не зовсім ясні і не тверді погляди. І так він приймає за свій погляд житія Константина про його велику вченість (Konst. odznaczał się wśród współczesnych głęboką i rozległą wiedzą, стр. 9), хоча те саме житіє не дає на те ніякого фактичного доказу і цитовані ним Константинові диспути визначають ся радше дотепом та рухливістю ума, ніж дійсним глибоким знанєм. Натомісь поминає д. Потканський без ніякого оправданя і без ніякої згадки звістку житія Методієвого про те, що брати по скінченій місії в Мораві вернули назад до Константинополя, де застав їх лист папи Миколая; д. Потканський лишив зовсім без уваги сю звістку, яка скомбінована з иньшими тогочасними подіями в зовсім новім сьвітлі ставить подорож обох братів до Риму (пор. про се мою розвідку „Сьвятий Климент у Корсуні“, гл. X).

Не можна сказати, щоб у спірних питаннях, які насуває історія діяльності солунських братів, д. Потканський займав усюди ясно та кон-

секвентне становище. Візьмим хоч би справу моравської місії з р. 863. Д. Потканський добре бачить (стор. 17 і д.), що так як справа тої місії представлена в житіях, вона *de facto* не могла відбутися, що „жерела відбігли тут від дійсности“. Якаж була дійсність, які мотиви моравського посольства? Д. Потканський догадується разом з іншими істориками, що мотиви мусіли бути політичні (стор. 19), що Ростислав „musiał stać się o hierarchię kościelną“ незалежну від Німців (стор. 20). А коли так, то очевидно мусів у Греків просити єпископа. Тимчасом сему перечить не лише текст Ж. М. та Іт. лєт., але й той факт, що Греки післали до Морави не жадного єпископа, але двох Солунян, із яких один, Методій, не був навіть сьвященником. Отже треба би консеквентно або сказати, що Греки не сповнили просьби Моравян і пошукати причин, чому вони зробили се, або признати, що Моравяни мабуть не того просили, що їм підсуваєть ся, і вернути ще раз до екзаменованя жерел, які в додатку в однім пункті говорять дуже виразно. Тимчасом д. Потканський не зважаєть ся ані на одно ані на друге, а тільки викручуєть ся неясними фразами, що Ростислав, який на стор. 20 „zdawał sobie zupełnie jasno sprawę z położenia“ що до окремої єрархії, а лише не думав про славянську літургію, на стор. 22 вже „tak daleko idących zamiarów nie miał i nie sięgał tak wysoko; wysyłając poselstwo do Konstantynopola chciał on poczynić na razie pierwsze kroki ku temu, a takim pierwszym krokiem było zwrócenie się do Greków“ (стор. 22). Отже намірів не мав, а перші кроки до їх здійсненя робив! Само зверненє до Греків було таким першим кроком, а чим же було покликанє Константина і Методія? Das kommt von das, коли історик силкуєть ся багато мудрувати замісь докладно придивляти ся жерелам. А ті жерела виразнієнько і згідно говорять, що Моравяни не просили єрархів, а просили вчителїв, що коли у Ростислава й була думка про самостійну церков, то хіба в тій формі, щоб низше й висше, але поперед усього низше духовенство було у нього краєве, славянське, а не зайшло, німецьке, італійське чи навіть грецьке. Хто там буде над ним зверхником, римський папа чи константинопольський патріарх, про се було йому байдуже; ся справа тоді, в 863 році, коли ще не було розриву між церквами, не потребувала турбувати нічийого сумління і могла бути хіба питанням про границі сеї або тої дієцезії. Ростислав просить у Греків учителїв, які б просто насадили серед його Славян шкільництво, якого Німці та Італійці мабуть не хотіли уділювати варварам, — ось на мій погляд однію лєогічна і згідна з жерелами розвязка сеї контрверсії. І коли д. Потканський кілька разів по тім, говорячи про діяльність обох братів на Мораві, говорить про „навертанє“, себто приведенє поган до християнства (стор. 27 у низу, стор. 30, 33), то говорить щось таке, про

що жерела зовсім не згадують. Ставлячи річ на скромніший становищі, не силкуючи ся робити з обох братів місіонарів у краю переважно вже християнським, що мав зорганізовану церкву, автор оминув би всі труднощі, які сам собі робить, уважаючи їх місію чисто політичною, звязаною з наміром заснования окремої єпархії.

Цевна річ, ся місія скомплікувала ся появою славянського богослуженя. Д. Потканський омиває (навіть умисно, хоч без виразної полеміки) гіпотезу проф. Брікнера про самолюбні пляни солунських братів — утворити собі на славянській землі окрему національну церкву, незалежну від Риму і Константинополя, силкуєть ся на всі боки виправдувати Константина, силкуєть ся доказати, що завдячи славянське богослуженя він зробив добре і поступив коректно, але про те сей крок лишаєть ся неясним, усі оправданя беруть ся а posteriori, з оглядом на пізнійший розвій діла, якого брати в першій хвилі певно не предвиджували, і не можуть зробити нам зрозумілими їх перших кроків. Д. Потканський попадає тут у відворотну помилку супроги тої, якої допустив ся при освітленю моравської місії. Там він в супереч до жерел допустив у Ростислава широкі політичні пляни, з якими зовсім не згоджував ся результат місії, — тут робить заведене славянської мови в богослуженю виключно ділом самого Константина, забуваючи, що власне тут міг моравський князь мати й своє слово і свій плян, що власне тут вириває політична закрутка справи, якої брати-вчителі могли не мати на меті, а яку могли їм накинути силою внутрішньої льогіки ті обставини, які вони застали на Мораві. Цевна річ, жерела не говорять про се нічого, але вониж не говорять нічого й про політичний характер місії з 863 р., ані про війну Ростислава з Людвіком німецьким у 864 р., вже в присутности солунських братів. Факт принесеня Константином євангелія толкованого на славянську мову, зразу може виключно для педагогічної цілі, в звязку з наслідками тої війни і вимушеної нею присяги Ростислава Людвікови на вірність, міг у сего енергічного князя зредити думку, що була дальшою консеквенцією його місії з 863 р. — мати не лише своє, дома вчене духовенство, але також богослуженя на рідній мові, яке б ставило запору припливови духовенства з Німеччини. Що ідеаліст Константин, придививши ся до місцевих відносин, пристав до сеї думки і прихилив ся до неї з властивим йому ентузіазмом, се зовсім зрозуміле; його знайомість з орієнтальними церквами давала йому аргументи за можливість такої форми, і він пізнійше горячо боронить сеї думки, пускаючи на противників видуманий ним самим *bonmot* про „триязичну єресь“. Методій мабуть зразу вагав ся; на се натякає житіє Методія, яке велить Константинови на смертній постели в Римі упоминати брата, щоб не кидав діла розпочатого в Славянщині.

Справу прибуття обох братів до Риму представляють наші жерела неоднаково та взагалі баламутно, і д. Потканський своєю еkleктичною методою не то що не зумів вибрати ся з тих суперечностей, але по просту навіть не підозріває їх. Як відомо, житіє Методія, якому сам д. Потканський признає більшу жерелову вартість від житія Константина, оповідає, що брати побувши три роки на Мораві „възвратиста сѧ из Моравы, оученикы наоучыша“. Отже ані про побут у Коцеля, ані про суперечки з латинськими єрархами в Венеції нема згадки; навпаки, ті суперечки виразно перенесено до самого Риму. Житіє Константина представляє річ так, що брати пробули на Мораві 40 місяців, отже 3 роки і 4 місяці, і вибрали ся невідомо куди „склтитъ оученикъ сконхъ“. По дорозі одначе засіли у Коцеля, де знов відкрили школу, вивчили 50 учеників славянського письма, а відси подали ся до Венеції. Тут против них скликано собор, на яким Константин боронить славянської літургії. Аж тепер довідуєть ся про нього папа і кличе його до Риму. Як бачимо, в тім оповіданю повно або якихось промовчань, або невизначностей. Як би брати вибрали ся з Морави сьвятити своїх учеників, то не сиїли би у Коцеля і не заводили би там школи, а йшли би просто до ціли. Проте, яка була ся ціль — не знаємо: чи Константинополь, чи Венеція; в усякім разі не Рим, бо туди попадають брати з Венеції аж на спеціальні запросини пани. Далі: брати, що в Венеції на соборі були оскаржені і чули себе „як соколи серед ворон“, в'їздять у Рим як тріумфатори і папа рішає без ніяких дебат справу на їх користь. А нарешті хронологія: супротив категоричних трьох літ у житію Методія маємо в житію Константина 3 роки і 4 місяці побуту на Мораві + неозначений час побуту у Коцеля + неозначений час побуту в Венеції. В житію Методія брати прибувають до Риму при папі Миколі, який умер у осені 867 р., у житію Константина їх зустрічає папа Адріян, що був вибраний при кінці 867 р. Кладучи вирушенє братів до Морави на початок 863 р. ми мали би по Ж. М. їх поворот із Морави в початку р. 866, отже перед їх прибутєм до Риму що найменше півтора року, а по житію Константина на побут у Коцеля і в Венеції випадало би троха більше, як півтора року. Отже д. Потканський держить ся тут епічної канви ж. Конст. Брати йдуть із Морави з наміром сьвятити своїх учеників, ідуть тою дорогою, кудю прийшли, значить, правдоподібно до Константинополя, по дорозі заходять до Коцеля, який просить Константина, „aby z sobą wziął i wyświęcił około pięćdziesięciu uczniów, na co się Konstantyn chętnie zgodził“ — деталі, яких д. Потканський очевидно дізнав ся від сьв. Духа, бо в ж. Конст. зовсім про се не говорить ся, а говорить ся тільки про те, що солунські брати навчили тут 50 учеників славянського письма. Про сьвяченє тих панонських учеників у ж. К.

нема ані мови; тільки пізнійше, по Константиновій смерті, коли вже Методій був іменованій єпископом на Мораву і Панонію, оповідає ж. Мет. про другу місію Методія до Риму, при якій Коцель післав для висвячення 25 своїх земляків (про се д. Потканський промовчує, говорячи про ту другу Методієву поїздку до Риму на стор. 68 – 69). Тільки тут, у Коцеля, брати рішають ся їхати не до Константинополя, а десь на захід — по думці д. Потканського, до Аквілеї, щоб узискати висвячення своїх учеників. Та тут вони попадають на синод, який противить ся їх новорству — заведеню славянської мови в богослуженю. Що супроти того Рим ні з сього ні з того нараз кличе до себе обох братів, висвячує їх учеників і самого Методія та ще й велично одобрює та освячує славянські книги, се поясняє д. Потканський рядом різнородних психологічних і дуже мало правдоподібних міркувань, які не переконують головно тому, бо всі стоять на хибній підставі буцім то довершеного вже глибокого розлому між східною і західною церквою, тимчасом, як в пору приходу братів до Риму перший акт того розриву з упадком Фотія був закінчений і неначе зложений до архіву, а посольство константинопольського імператора, що весною 868 р. прибуло до Риму (по моїй думці, яку я ширше мотивував у X. розд. своєї праці про Климента, власне з тим посольством разом прибули до Риму й солунські брати) веліло надіяти ся усталена гармонії в обох церквах.

Я зупинив ся детальнійше на деяких епізодах трактованих у книжці д. Потканського; не бажаючи розбирати таким способом усеї його праці, бо се вимагало би багато місця, я бажав тільки схарактеризувати методу його поступування. Хоч і як д. Потканський бережець ся, щоб не попасти на слизькі сліди проф. Брікнера, то все таки треба сказати, що метода їх обох у головній сути однакова: за мало критики жерел, а за багато суб'єктивно-психологічного міркування. Такими міркуваннями можна „в'яснити“, а радше витолкувати що хто хоче; історична наука і розумінє жерел не віднесуть із того ніякої користи. Хоч і як приємно читати працю д. Потканського по сердитих та злобних і позбавлених історичної перспективи нападах проф. Брікнера, всеж таки треба сказати, що та праця не дає ані плястичного образу обох братів та їх діяльності, образу, який би твердо врізував ся в память і лишав ся в ній як дійсний здобуток історичної синтези, ані з другого боку не вводить читача в наукову роботу історичного аналітика, не дає йому понятя про ту скомпліковану критичну працю, якої вимагає повне зрозумінє великих дієвих моментів, до яких без сумніву належить також поява славянських первовчителів Константина і Методія.

Stanisław Zakrzewski, *Malowidła w podziemnej bazylice św. Klemensa w Rzymie* (Rozprawy Akademii umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny, Serya II, tom XX, 1903, стор. 1—37.

Розбираючи легенди, що протягом століть групувалися докола особи свв. Климента Римського, я присвятив окремий розділ легенді про Климента й Сісінія (Записки т. XLVIII, стор. 108—113) та в зв'язку з ним дав огляд тих малюнків на стінах давньої базиліки свв. Климента в Римі, на яких змалювано епізоди цієї легенди (там же стор. 114—115). З огляду, що історія тих малюнків в'яжеється безпосередньо з пам'яттю про славянських первовчителів у Римі (на однім малюнку представлено перенесення мощей свв. Климента до церкви його імені, з портретами на них Константина і Методія, а на другім похорон Константина), набирають значіння й досліди над тими малюнками та їх фундаторами. Таких фундаторів підписано двоє: на двох малюнках маємо підпис *Benno de Rapizza*, а на однім, власне тим, що представляє похорон свв. Константина, підписана фундаторка *María Macellaria*. Як бачимо, ті фрески набирають немало значіння для всього славянського світа показуючи нам, що в Римі якийсь час по смерті свв. Константина держалася в деяких сферах традиція про нього, про доконане ним принесення Климентових мощей — власне в зв'язку з культом Климента. Відгуком тої традиції була очевидно також т. зв. Італьська легенда про принесення Климентових мощей, владжена на основі матеріялів зібраних Анастасієм Бібліотекарем та панонського житія Константина. З огляду власне на сю остатню точку, на можливість допущення думки про те, що автор Італьської легенди користав також із славянських жерел, дуже важно було дослідити, хто були ті Бенно де Рапіца та Марія Мачеллярія (різничка?) і в якім часі жили вони. Що до хронології було відомо лиш тільки, що стара базиліка свв. Климента, до якої належали відкопані 1859 р. згадані фрески, була зруйнована д. 29 мая 1084 в часі нападу на Рим Норманів під проводом Роберта Гвіскарда, — значить, фрески мусіли бути дещо давніші. Д. Закшевський узяв на себе вдячну задачу — вишукати в архівних матеріялах звістки про тих фундаторів і їх суспільну сферу, а надто дослідом самої техніки малюнків дійти до певних хронологічних заключень.

Скажу відразу: що до цієї другої точки д. Закшевський дійшов до того самого, на чім стояли всі дотеперішні дослідники, що писали про ті фрески, а власне, що вони повстали перед кінцем XI в. Чи не ще! Супроти виравної даги зруйнованя старої базиліки д. Закшевський міг піти ще далі і сказати докладніше: образи мусіли бути мальовані перед 29 мая 1084 р., — але се не завело би нас далі від того місця,

на яким стоїмо доси. Щоб посунути діло наперед, д. Закшевський добирає способу досить дивоглядного, який можна схарактеризувати хіба ось яким прикладом. Представте собі, що хтось має занести якийсь пакунок із точки А до точки В. Замість брати той пакунок на плечі і нести найближшою дорогою, наш роботяга вишукує собі ще другий, значно тяжший пакунок на друге плече і надто йде до своєї цілі якимись манівцями та обходами, перелізає через паркани, драпаєть ся по якихось стінах, повзе що крок по хитких кладках, обходить перешкоди, а на кождім кроці зупиняєть ся і міркує дуже премудро: де я властиво і що значить отся стежка і чи тривка отся кладка, і що би було, як би піти ще отсею боковою вуличкою? Оттак блукає він сюди й туди, кілька разів наближаєть ся до цілі і минає її, нарешті кидає пакунок де будь на дорозі, а сам премудро міркуючи в кождій хвилі над чим иньшим іде далі. Так само й д. Закшевський, поклавши собі метою дослід над малюнками в підземній базиліці сьв. Климента, починає зараз від скомплікованя основного питання, бо завваживши, що деякі часті малюнків у базиліці сьв. Климента подібні до малюнків у церкві сьв. Олексія та Боніфація на Авентині, не задовольаєть ся найпростійшою відповідію на питанє про жерело тої подібности, а власне, що міг їх малювати той сам маляр, або вони могли бути продуктами одної малярської школи, але з видом Колумба, що береть ся відкривати Америку, запитує себе: „jaki wogóle mógł zachodzić w dawniejszych czasach związek między samą bazyliką a kościołem św. Aleksego i Bonifacego na Awentyunie“? (ст. 4). Та коли ви думаєте, що се питанє поведе автора на якісь відкритя, що вияснять справді щось важне, то помиляєте ся дуже. Ледво поклавши питанє про істнованє якогось звязку між тими двома церквами і не давши про той звязок ніякого понятя, автор приймає його за факт, на яким можна вже будувати дальші висновки, і швиденько конструує собі ще пару таких же фактів. Бачите, в базиліці сьв. Климента знайдено фреск матери Божої з дитиною на лоні; подібний фреск є також у церкві сьв. Олексія — то другий факт; третій факт: у базиліці Климента є також останок фреска, де представлена смерть сьв. Олексія. А що базиліка сьв. Климента старша від костела сьв. Олексія, то як думаєте, що з того виходить? Виходить „przypuszczenie, że kult św. Aleksego o bok kościoła Awentyńskiego był już bardzo żywy w tym wielkim zbiorniku wpływów wschodnich, jakim był w Rzymie kościół św. Klemensa. Zdaje nam się, że kult ten w San Clemente miał źródło najzupełniej niezależne od Awentyunu“ (стор. 10). Ну, а може культ на Авентині пішов із San Clemente? Сього питання автор навіть не ставить собі, а спішить до иньшого. Жив, бачите, в IX віці Йосиф прозваний Гимнографом. Він був родом із Сицилії, пробував якийсь час у Солуні, потім

у Константинополі, був навіть на вигнаню в Корсуні, і написав між иньшим гимн до сьв. Олексія. Отже нашого автора „uderza w liniach tego życia dziwna analogia z losami naszych wielkich apostołów słowiańskich, Cyryla i Metodego. Ci pochodzą z Tessaloniki, działają później w Rzymie — i wreszcie z powodu niesnasek z Focyszem dostają się na wygnanie do Chersonesa“ (стр. 11). Читаєш і очам своїм не віриш. Та не вже можливо, щоб отакі річи пускали ся в світ під фірмою Академії Наук? Але д. Закшевському байдуже про се. Він спішить до дальших висновків. „Dla nas ten fakt (!) jest decydujący. Święci Cyryl i Metody obracają się w tych samych okolicach i w tym samym czasie, co Józef Hymnograf, musieli po prostu otrzeć się z bliska o kult św. Aleksego. To była by geneza tej niesłychanej i najsilniejszej popularności, jaką się cieszy kult św. Aleksego na Rusi. Kultowi św. Klemensa na Rusi towarzyszył więc nieodstępnie kult św. Aleksego — na Ruś one razem zaszły — i dla nas jest bardzo prawdopodobnem przypuszczenie, że tak samo razem zaszły do Rzymu. Jak kult św. Klemensa ożywili w Rzymie św. Cyryl i Metody, tak samo mniej więcej miała się rzecz z kultem Bożego człowieka“ (стр. 11). Тут „mniej więcej“ що реченє, то недорічність. Ані історія нічогісінько не знає про якийсь „нечуваний“ та „найбільший“ культ сьв. Олексія в старій Русі, ані не маємо ніякої підстави до припущеня, що Константин і Методій були прихильники того культу, ані нарешті не правда те, що славянські первовчителі чи то принесли, чи оживили культ сьв. Климента в Римі, — вони застали його тут у повнім розцвітї.

Думаю, що після таких проб науковости з боку д. Закшевского могу звільнити читача від розбираня иньших його елюкубрацій. Досить буде зазначити ще одну. На стор. 22, розбираючи зміст фресків у базилїці сьв. Климента, він дійшовши до малюнка чуда сьв. Климента з Сісїнієм (пор. Записки т. XLVIII, стор. 114—115) пише ось що: „Przedstawia ona scenę restauracyi czy też budowy kościoła. Trzech ludzi jest zajętych ciągnięciem na sznurach ogromnego już obrobionego bloku granitu, przeznaczanego na podstawę kolumny. Czwarta postać w ubraniu rycerskiem komenderuje robotnikami. U głowy tego dozorczy czy fundatora prowadzonej budowy jest napis „sisinnivm“. Inne napisy znajdujące się tutaj pomijamy jako nie przedstawiające dla nas żadnego znaczenia“ (с. 22). Розумієть ся, що п. З. міг спокійно поминути ті написи, бо вже й без того дав клясичний доказ, що беручи ся пояснати та толкувати фрески, яких темою є легенда про Климента, не прочитав собі навіть тексту тої легенди і наговорив неможливостей. Адже те, що він уважає „сценою реставрації чи будови церкви“, се сцена в домі Сісїнія, коли сей прозрівши від свого осліплення за мо-

литвою сьвятого і бачучи його в своїм домі попадає в лютість і велить слугам вязати та волочити його, але тут же поражений дивною сліпотою слуги вяжуть і волочать кам'яний стовп, а сьв. Климент тимчасом виходить свобідно говорячи їм: *Ob duritiam cordis vestri saxa trahere meruistis* — отсе й слова того пропущеного д. Закшевским напису, які для нього не мають ніякого значіння, але містять майже дословний цитат із легенди про сьв. Климента, отже відразу роблять неможливим допущене ним толковане цілої сеї сцени. Та д. Закшевскому се байдуже; він на тім малюнку знайшов кінчик иньшої нитки, за якою й біжить, мов кицька за стеблом. От бачите над фігурою Сісінія на малюнку маємо напис: *Sisinnium* — здаєть ся, проста річ. Ага, проста, але не для д. Закшевского. На його думку се „*sisinnium*“ *oznaczać może jedynie posiadłość*“ на *terytorium albańskiem, wiodącą swą nazwę od tego Zyzyniusza*“. Вам морочить ся в голові при таких скоках. Яким способом напис над чоловіком, героєм легенди, може означати маєтність, з якою той чоловік (зрештою зовсім видуманий) немає нічого спільного? Коли ж бо, бачите, д. Закшевский великий майстер від вишукування таємничих звязків, а наскочивши в старих монастирських документах на назви поля „*zizinnium*“ або „*zizinni*“ (мабуть від густого осету — *zizanium* — що ріс на ньому), зараз же ідентифікував сю назву з Сісінієм (прозвище надане мб. від якогось шепелявленя чи сюсюканя, пор. наше Шипайло, Сьокало і т. и.) і побіг шукати властителів тих піль та знов винаходити ріжні так само фіктивні звязки між ними і між базилікою сьв. Климента. Тимчасом показуєть ся, що вся та блуканина була зовсім непотрібна, що *Rapizzo* чи *Rapizio* фігурує в актах монастиря сьв. Косми і Даміяна з р. 968 як син графа Райнера (стор. 34) і другий Рапіцо — син графа Аттона під р. 1022. Правда, *Rapizo* тут являєть ся іменем власним, підчас коли на малюнку виступає *Benno* (Венедикт) *de Rapizza*, — але се вже для д. Закшевского така дрібниця, що він і не пробує застановити ся над нею. Що й *Maria Macellaria*, яка виступає обік Беннона на фресках і правдоподібно була його жінкою, не буде „проста собі різничка“, а пані знатного роду, сего можна було догадувати ся відразу; д. Закшевский справді віднайшов у актах сліди провищ чи придомків „*a Macello*“ або „*Macellarius*“, надаваних деяким визначним людям шляхетського походження, може від їх посілости в тій часті Риму, що здавна називала ся „*macella*“. Все се можна було сконстатувати на одній сторінці друку і така замітка, оперта зрештою не на архівних пошукуваннях, а на давно друківаних актах, була би справді цінною вказівкою для дальших пошукувань. З актів, цитованих д. Закшевским, видно, що Райнери, в яких роді вживало ся імя *Rapizzo*, се була могутня римська чи сабінська фамілія льонгбардського походження, яка в IX і X

віці піддержувала якісь зносини зі славянським світом. Се слід дуже важний, але не більше як слід. Д. Закшевський своїми міркуваннями не то що не вияснив його, але ще обмотав такою павутиною гіпотез та неможливих припущень, що справді тяжко в ній бачити навіть те конкретне, що містить ся в цитованих ним актах. В усякім разі скажу, що одинокі цінні в статі д. Закшевського, се власне ті цитати, поміщені в нотках.

612.163

В 3.293

ІВАН ФРАНКО.

НОВІ ПОЛЬСЬКІ
CYRILLO-METHODIANA.

*(Відбитка з „Записок Наукового Товариства і.м. Шевченка“
том LXVI).*

У ЛЬВОВІ 1905.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.